

FARKLI YÖNTEMLER AÇISINDAN İLKOKUMA VE YAZMA ÖĞRETİMİ VE BİR YÖNTEM DENEMESİ

Süleyman ÇELENK (*)

Giriş

Bu bildiriye, ilkokuma ve yazma becerisinin kazanılmasında kullanılan yöntemlerle, deneysel bir araştırmada kullanılmakta olan ve bu bildirinin sunucusu tarafından geliştirilen "aşamalı bireşim tekniği" tanıtılacaktır.

ANADİLİ EĞİTİMİNİN ÖNEMİ

Bireyin anadilinde kazandığı davranışlar ve başarı derecesi ile okul başarısı ve çevreye uyum gücü arasında yakın bir ilişki kurulabilir. Temeli ilkokul yıllarında atılan dil yeteneği ve özellikle de okuduğunu, anlama gücünü genel nitelikte bilişsel giriş davranışları olarak niteleyen Bloom (1976) göre; okuduğunu anlama gücü ile okumaya en çok dayalı edebiyat gibi derslerde .70, matematikte .54, fen bilimlerinde .56, ortak korelasyonun ise .56 olarak gerçekleştiği görülmektedir.

Carrol (1963) ise; okulda öğretimin büyük bir bölümünün sözlü etkileşime dayandığını, sözel düşünme yeteneğindeki farklılıkların, öğrenmede farklı sonuçların alınmasında önemli rolü bulunduğunu belirtmektedir (Fidan, 1986).

İLKOKUMA VE YAZMA ÖĞRETİMİNİN ÖNEMİ

İlkokuma ve yazma öğretimi, tek boyutlu, sadece okuma tekniğinin öğretileceği bir etkinlik olarak ele almamak gerekir. Böyle bir tutum ilkokuma ve yazma etkinliğini, diğer dil etkinliklerinden koparır. Okuma yazılı ya da basılı dilin anlamının kavranması eylemidir. Bu özelliği ile okuma öğretimi, dil öğretiminin bir bölümünü oluşturur. Okuma öğretiminde çocuk aynı zamanda dil yeteneğini de geliştirir. Bu nedenle, genel dil öğretimi ile okuma öğretimi birbirini destekleyecek biçimde

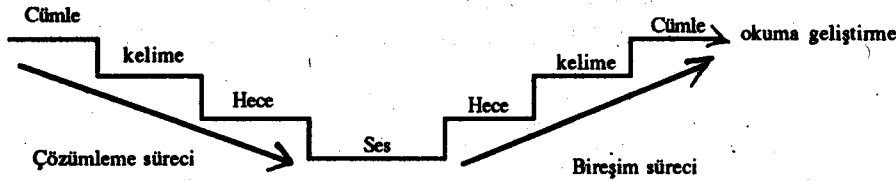
(*) Selçuk Üniversitesi Eğitim Yüksekokulu Öğretim Görevlisi.

Yöntemin Eleştirisi

1. Ünsüzlerin tek başlarına seslendirilememesi okumada sorunların doğmasına neden olmaktadır.
2. Anlamsız uzun süreli hece tekrarı çocuğu bıktırmakta okuma zevkından uzaklaştırmaktadır.
3. Okuma, aynı zamanda anlama-kavrama işlemidir. Bu yöntem çocuğu okumanın anlamından uzaklaştırmaktadır.
4. Anlamlı söz grupları yerine sesler üzerinde odaklaşma okumada görme açısının daralmasına ve okuma hızının düşmesine vurgulama ve tonlama sorunlarının doğmasına neden olmaktadır.

B. ÇÖZÜMLEME YÖNTEMİ

Bu yöntemin, metin, cümle, kelimededen başlayan teknikleri vardır. En yaygın kullanılan şekil okumaya çocuk için anlam içeren cümlelerden başlanmasıdır. Cümleler zaman içerisinde kelimelere, kelimeler hecelere ve heceler de harflere ayrılarak, harflerin sesleri sezdirilmeye çalışılır.

Elde edilen seslerle yeni heceler, hecelere sözcükler, sözcüklerden de cümle ve metinler oluşturulur.

Yöntemin Eleştirisi:

1. Zaman alıcı ve okumayı geciktirici bir özelliği vardır.
2. Cümleden kelimeye, kelimededen heceye ve heceden de sese geçiş aşamalarında karar öğretmene bırakılmıştır. Bu durum sıkıntılara neden olmaktadır.
3. Verilen cümlede çocuk pekçok uyarıcının etkisinde olduğundan seslerin çözümlenmesi o kadar rahat olmamaktadır. Bu durum şoför olmaya aday bir sürücünün davranışlarıyla şöyle açıklanabilir. Şoför adayı ilk anda hem direksiyonu, hem gaz hem debriyaj, hem de fren pedallarını birlikte kullanmakta sıkıntı çeker. Direksiyonu kullanırken frene basmayı, vitesi atarken debriyajı kullanmayı unuttur. Halbuki şoför adayı iyi incelenirse bu bağlantıyı aşama

aşama gerçekleştirebilir. Aday, gazla debriyaj, debriyajla vites ve otomobilin diğer akması arasında bağlantıyı aşama aşama küçük adımlarla gerçekleştirir. Peki çocuk nasıl cümlede gördüğü bir sürü ses arasındaki bağlantıyı gerçekleştirsin? Bir sürü sesler topluluğuna bakan çocuk sesler arasındaki ilişkiyi çözümlenmede içine düştüğü karmaşanın, direksiyona ilk defa geçen şoför adayının arabanın aksamı arasında ki karmaşadan ne farkı var.

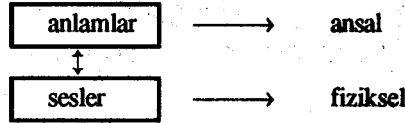
ÖNERİLEN YÖNTEM:

Bütün bu eleştirilerin ışığında bu bildirinin sunucusu tarafından yukarıdaki eleştiri boyutundan yola çıkarak, yürümekte olduğu deneysel bir çalışmada da kullanılmak üzere aşamalı ses birleşimlerinden oluşan bir okuma-yazma yöntemi önermektedir.

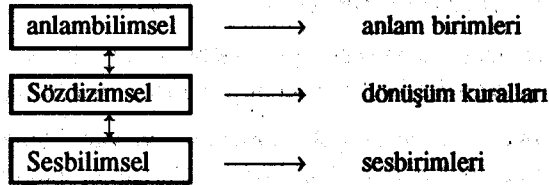
ÖNERİLEN YÖNTEMİN PSİKOLOJİK TEKNİK VE TAKTİK DAYANAKLARI:

1. Önerilen Yöntem Sesle Anlam İçeriği Arasında Bağ Kurmaya Yöneliktir

Dil insan iletişimini sağlayan bir dizgedir. Dizge terimi dilin kurallı bir olgu olduğunu belirtir. Dilsel dizge iki düzeyli bir özellik taşır. Bu iki özellik dili oluşturan anlamlar alt dizgesinden ileri gelir.

Bu alt dizgelerin ilki ansal, diğeri fizikseldir. Gözlemlenebilen sadece sesler alt dizgesidir. Bu nedenle sesler alt dizgesiyle daha çok ilgilenilmiş, daha ayrıntılı incelenmiştir. Dilin bu iki ana bileşenini sözdizimsel dönüşüm kuralları birbirine bağlar.

Bu bileşenlerin üçüyle de bağlantılı olarak, dilin işlevlerini, bu işlevlere ilişkin kuralları ve konuşma kurallarını inceleyen edimsel bileşeni de eklersek dilin karmaşık yapısını daha açık belirtmiş oluruz (Tura S. Sansa. 1983). Bu bakımdan "aşamalı birleşim tekniği" seslerle anlam birimleri arasında hızla bağ kurmayı amaçlamaktadır.

2. Önerilen Yöntem, Türk Dili'nin Yapısal Özelliklerine Uygun Düşeceği Varsayımıyla Ortaya Konmuştur.

Hiç şüphesiz bu durum önerilen yöntemin uygulamada kendisini kanıtlanmasıyla gerçekleşecektir. Bu durum gerçekleşinceye kadar bu iddia da varsayım düzeyinde kalacaktır.

Okuma ve yazma öğretiminde bir dilin yapısal özelliklerinin de önemli rolü olabileceği gözden uzak tutulmamalıdır. Türk dili okunduğu gibi yazılan, yazıldığı gibi okunan fonetik bir yapıda olup, dünya dilleri ailesinde farklı ses, hece, kelime ve cümle yapısına sahiptir. (Banguoğlu, 1959). Türk Dili'nin bu yapısal özellikleri, farklı bir yöntem ya da tekniği de gerektirebilir. Bu durumu destekleyen bilimsel bir çalışmaya da rastlanmamaktadır.

3. Önerilen Yöntem, Dilin Kazanılması Süreci ve Ses Bilgisinin Verilerine Dayalı, Basitten Karmaşığa Bir Aşama İzler. Bu Halyle de Eğitimde Küçük Adımlar İlkesine Uygun Düşer.

Anadilinin kazanılması çocuğun zekâ gelişimine bağlı olarak basitten karmaşığa doğru bir sıra izler (Adalı, 1983). Önceleri anlamsız hecelerle başlayan dil gelişimi kelime-cümle diyebileceğimiz birinci yaş civarında tek sözcüklü anlatımla devam eder. Üretilen ilk sözcükler oldukça kısa ya da tek heceli kelimelerdir. Bunu iki yaşa doğru iki sözcüklü cümlelerin üretilmesi izler. Daha sonra üç, dört sözcüklü cümle yapılarıyla gelişim devam eder. (Erkan, 1988). Bu nedenle, ilk olarak tek heceli anlamlı yapılara ulaşılmıştır (al, el, bul, bil, bal gibi) bunu sırasıyla iki heceli, iki, üç, dört sözcüklü anlamlı yapılarla ulaşma izlemiştir.

Öte yandan bir araştırmayla İngiliz çocuklarının ünsüz sesleri hangi sırayla öğrendiklerini ortaya koymak mümkün olmuştur (Demirezen 1990). İngiliz çocukları 3,5 (p, b, m, w, h) seslerini, 4,5 yaşında (d, t, g, k, n, y, l) seslerini, 5,5 yaşlarında (f) sesini, 6,5 yaşında (s, z, o, r) seslerini başarıyla çıkardıklarını saptamıştır (M. P. Berry ve J. Eisson, 1956).

Bu bakımdan önerilen yöntem ses analizine dayalıdır. İncelendiğinde çocuklar önce dudak ünsüzlerini (b, p, m, gibi), sonra diş (d, t, s gibi), sonra damak ünsüzlerin (g, k) gibi, sonra da (h gibi) öğrenmektedirler. Önerilen yöntem bu verilere bağlı olarak, seslerle aşamalı biresimler kurarak anlamlı bütünlere ulaşmayı amaçlamaktadır.

4. Önerilen Yöntem, Sesbirimin Anlamı Değiştiren Özelliğini Dikkate Alır.

Morgan (1984)'a göre hece en küçük algı ve davranış birimidir. Her ne kadar bir dili anlamak için o dilin fonemlerini (seslerini) tanımak esas ise de fonemler algı birimleri değildir. Belki de bu onların tek başlarına seslendirilemeyişlerindedir. Duyulabilen bir hece iki ya da üç fonemin birleşmesinin sonucudur. Ancak bu durum hecenin

algılamının bir birimi olduğu anlamına gelmez. Heceler kelimeler içinde, kelimeler cümlecikler içinde cümlecikler ise cümleler içinde birleşirler. Birden fazla cümlecikten oluşan bir cümle verildiğinde çocukların cümle içinde cümlecikleri bölerek ayrı ayrı algıladıkları görülmüştür.

Sesler tek başlarına algı birimi olmamakla birlikte, anlamı değiştiren bir birimdir. Örneğin "ba" hecesini "l" sesiyle birleştirdiğimizde "bal" anlamlı sözcüğü, "k" sesiyle birleştirdiğimizde "bak" anlamlı sözcüğü, "ş" sesi ile birleştirdiğimizde "baş" anlamlı sözcüğü elde edilir. "Aşamalı bireşim tekniği" sesin bu yapısal özelliğini dikkate alırken sesbireşimleri yoluyla kısa sürede anlamlı bilgi birimlerine ulaşmayı sesle anlam arasında bağ kurmayı amaçlamaktadır.

5. Önerilen Yöntem, Okurken Görme Alanının Daralmamasını Amaçlamaktadır:

Göz hareketleri ile okuma arasında doğrudan bir ilişki vardır. Göz okuma sırasında satırlar üzerinde seri sıçramalar yaparak ilerler. Göz satırın bir parçasını saptamak için durur. Sonra daha ileri atlar. Diğer bir parçayı saptamak için yerinden durur. Bu duruş anında ne kadar sözcük görebilirse o kadar hızlı okuyacak demektir (Akçamete, 1990).

Burada önerilmekte olan "aşamalı bireşim tekniği" seslerden kısa sürede anlamlı bütünleri ulaşmayı hedeflediği için bu tür bir görme genişliği daralmasına neden olmayacaktır.

6. Önerilen Yöntem, Öğrencileri Anlamsız Ses ve Hece Yığını İçinde Boğmaz

Önerilen yöntem, bireşim yönteminin bir alt tekniğidir. Ancak, tüm önceliği heceleme almamıştır. İngilizce konuşmak için İngilizcenin tüm sözcüklerini bilmek gerekmediği gibi, okumak için de dildeki tüm sesleri (harfleri) çocuğun tanıması gerekmez. Örneğin sekiz ünlüyü ve sadece "t" ünsüzünü tanıyan bir çocuk "at", "ot", "tut", anlamlı sözcüklerini okuyabileceği gibi "Ata ot at" cümlesini de okuyabilir. Bu nedenle öğrenci okuyabilmek için anlamsız hecelerle günlerce boğuşmaz. Bütün seslerin, bütün seslerin bireşimlerinden oluşan heceleri öğrendikten sonra anlamlı bütünleri ulaşmak klâsik bireşim yönteminin gereğidir.

AŞAMALI BİREŞİM TEKNİĞİNİN UYGULAMA YÖNERGESİNDEN BİR KESİT

1. Ünlülerin Öğretilmesi:

Önce dilimizdeki ünlüler ses ve sembol eşleştirilmesi yoluyla tanıtılmıştır.

Çocuklarla tanıtılan ünlü sesin içinde yer aldığı sözcükler üretilmiştir. Örneğin "o" ünlüsü tanıtılırken çocuklardan bu sesin içinde yer aldığı sözcükler üretmeleri isten-

miştir. Çocukların "okul", "oya", "Orhan" gibi içinde "o" sesi bulunan sözcükleri ürettikleri gözlenmiştir. Ancak bu sözcükler yazılmamış, yazdırılmamıştır.

2. Ünsüzlerin Verilmesi.

Aşamalı bireşim tekniğinin gereğine uygun olarak çocuğun okul yaşına kadar çıkarmakta zorlandığı her sestem, anlamlı bireşimler yapabilmek kaydıyla okuma öğrenmeye başlanabilir. Burada çocuğun çıkardığı ilk sesler arasında yer aldığı için "b" ünsüzünden başlanmıştır.

1. Aşama

"b" ünsüzü ses ve sembol eşleştirilmesiyle tanıtılmıştır.

"b" ünsüzünün içinde bulunduğu sözcükler üretmesi çocuklardan istenmiştir. Öğrencilerin "baba", "bebek", "boru" gibi sözcükleri ürettikleri gözlenmiştir. Böylece çocuklarla, "ses", "anlambağı" kurulmaya çalışılmıştır.

2. Aşama

Bu aşamada "b" ünsüzü hecelenmiştir.

ba bo bu bı be bö bü bi ve ab eb öb üb ib ib ob ub gibi

3. Aşama

Öğrencilerle yukarıda oluşturulan hecelerden anlamlı yapılar oluşturulması yoluna gidilmiştir.

bu aba oba ebe bebe baba

Bu sözcüklerin anlamı tartışılmıştır.

Aba nedir?

Oba nedir?

Ebe nedir? gibi

4. Aşama

Aşağıdaki ilk metin üretilerek öğrencilere verilmiştir.

Bu baba.

Bu bebe.

Bu ebe.

"l" ünsüzünün verilmesi

Yukarıda 1. ve 2. aşama burada da aynen yer almıştır.

3. Aşama

"l" ünsüzlerinin ünlülerle birleşiminde oluşan anlamlı yapılar üzerinde durulmuştur.

al ol el il öl gibi anlamlı heceler üzerinde daha çok durulmuştur.

Ali Lale

4. Aşamada

"b" ve "l" ünsüzünün birleşiminden oluşan anlamlı yapılar kuruldu.

bal bul bil bel böl anlamlı yapıları oluşturuldu.

abla bal bu sözcüklerin anlamları üzerinde duruldu.

balı

5. Aşama

"b" ve "l" ünsüzünden oluşan aşağıdaki metin verildi.

Baba bu bal.

Baba bu balı al.

Lale bal al.

Al Ali bal al.

Al abla, bal al.

Metin üzerinde asla heceleme yaptırılmadı. Öğrencilere konuşma vurgusu ve ritmiyle okutuldu. Görüldüğü gibi metin heceleme aşamasında öğrendiğimiz ses, hece, sözcük ve yapılardan oluşturuldu.

"m" ünsüzünün verilmesi

İlk dört aşama burada da aynen işletildi.

5. Aşama

"b", "l", "m" ünsüzlerinin birleşiminden oluşan anlamlı yapılar kuruldu. Elma, Ablam, ablama, Belma vb. gibi. İçinde üç ünsüzün bulunduğu aşağıdaki metin çalışıldı.

Abla elma al.

Bal alma, elma al.

Al elma al.

Bal elma al.

Baba elma al.

Çalışma Teknikleri

1. Hece aşamasında vurgu heceye verilmiştir.

2. Kelime aşamasında vurgu kelimededir. Kelime üzerinde asla heceleme yaptırılmamıştır.

3. Cümle aşamasında vurgu cümleye verilmiştir. Asla cümle üzerinde heceleme yaptırılmamıştır.

4. Metin aşamasında vurgu metnin anlamına verilmiş. Metin konuşma vurgu ve tonuyla okutulmuş. Asla metnin hecelenmesine izin verilmiştir.

Sonuç

Bu teknik bireşim ve çözümleme yöntemlerinin deneysel olarak karşılaştırıldığı bir araştırmada denenmektedir. Bu aşamada verilerin toplanması ve analizi devam etmektedir. Ancak 1. yarıyıl sonunda elde edilen bulgulara göre;

1. Okuma becerisini kazanma süresi,

2. Okuma hızı,

3. Okumada doğruluk derecesi doğrultusunda başarılı veriler elde edilmiştir.

Burada önerilen "Aşamalı Bireşim Tekniği"nin öğretmen açısından da uygulanmasının son derece kolay olduğu gözlenmiştir.

Bu teknikle öğrenmede bireysel hızın ön plâna çıktığı gözlenmiştir.

KAYNAKÇA

AKÇAMETE, Gönül. 1988: "Görme Özürlülerde Sesli Okumanın Değerlendirilmesi" Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi.

AKSAN, Doğan. 1990: Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim. Ankara: TDK Yayınları 439/2.

BANGUOĞLU, Tahsin. 1959: Türk Grameri (Birinci Bölüm) Sesbilgisi. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

BAYMUR, Fuat. 1939: İlkokuma ve Yazma Öğretimi. İstanbul: Maarif Yayınları.

BERRY, M. F. and J. EISSON. 1956: Speech Perception Disasters. New York: Appleton - Century Crofts.

- BİNBAŞIOĞLU, Cavit. 1980: "İlkokuma ve Yazma Öğretimi". Çağdaş Eğitim. Ankara: Sayı: 136, 137, 138, 139.
- BLOOM, S. Benjamin. 1976: *Human Charecteristics and School Learning*, McGraw- Hill Book Company, New York.
- CARROL, John B. 1963: *A. Model of School Learning*, New York: McGraw-Hill Book Company.
- ÇELENK, Süleyman, 1983: "İlkokuma ve Yazma Öğretiminde Yanlış Bir Uygulama." Çağdaş Eğitim, Sayı: 77.
- DEMİREZEN, Mehmet. 1990: "Sesbillimi ve Uygulama Alanları" Dilbilim Araştırmaları, Ankara: Hitit Yayınevi.
- DÖKMEN, Üstün-Zehra Dökmen. 1988: "İlkokul Kitaplarındaki Dili ve Türkçeyi Kullanma Becerisinin Psikolojik bir Yaklaşımla Değerlendirilmesi" Türk Dilinin Öğretimi Toplantısı, A. Ü. Basımevi.
- FİDAN, Nurettin. 1986: *Okulda Öğrenme ve Öğretme*, Ankara: Gül Yayınevi.
- ERKAN, N. Semra, 1988: *Ankara İli Altındağ ve Mamak İlçeleri İle Köylerinde İlkokul 1. Sınıf Çocuklarının Konuşma Yeteneklerinin Gelişmesinde Okulun Etkisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. A.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü.
- KAVCAR, Cahit-Ferhan OĞUZKAN. 1987: *Türkçe Öğretimi*, Anadolu Üniversitesi, Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, No: 96.
- OKAY, Mine, 1989: "İlkokuma ve Yazma Öğretimi". Çağdaş Eğitim, Ankara.
- SÖNMEZ, Veysel. 1986: *Program Geliştirme Öğretmen El Kitabı*, Ankara: Yargı Yayınları.
- TURA, S. Sabahat, 1983: "Dilbilimin Dil Öğretimindeki Yeri", Türk Dili, Dil Öğretimi Özel Sayısı, TDK Yayınları.